

פרשת כי תצא – עד מצות, יותר מכל פרשה אחרת

דברים רבה כי תצא ג'

מהו 'פי לַיִת חֵן הַס לְרֵאשֶׁת וְעִנְקִים לְגִרְגָּתֶיךָ' (משלי א: ט) א"ר פנחס בן חמא **לכל מקום שתלך המצוות מלוות אותך**, מנין, שנא' כי תבנה בית חדש וגו', עשית לך דלת המצוות מלוות אותך, שנא' וכתבתם על מזוזות ביתך, אם לבשת כלים חדשים המצוות מלוות אותך, שנא' לא תלבש שעטנז, הלכת לגלח מצוות מלוות אותך, שנא' לא תקיפו פאת ראשכם, אם היה לך שדה והלכת לחרוש בתוכה המצוות מלוות אותך, שנא' לא תזרע כרמך כלאים, אם קצרת אותה המצוות מלוות אותך, שנא' כי תקצור קצירך בשדה וגו', **אמי הקב"ה אפי' לא היית עסוק בדבר אלא מהלך בדרך המצוות מלוות אותך, שנא' כי יקרא קן צפור לפניך בדרך.**

דברים רבה כי תצא ד'

ד"א כי יקרא קן צפור לפניך, בן עזאי אומי' **הוי רץ למצוה קלה כמצוה חמורה, שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה**, כיצד, כתי' למעלה כי תצא למלחמה וגו', וראית בשביה וגו', אמי הקב"ה אע"פ שהתרת אותה לך, אמרת לך וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה, כדי שלא תמצא חן בעיניך ותשלח אותה, אם לא עשית כן, מה כתי' אחריו כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וגו', אחר כן כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, הוי ועבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה, מנין, תחלה כתי' כי יקרא קן צפור לפניך, מתוך כך, כי תבנה בית חדש, מתוך כך, לא תזרע כרמך כלאים, ומתוך כך, לא תחרוש, ומתוך כך, גדילים תעשה לך, הוי מצוה גוררת מצוה.

במדבר רבה פרשת שלח פרשה יז

ועשו להם ציצית, הה"ד (תהלים צז) אור זרוע לצדיק וגו' (ישעיהו מב) ה' חפץ למען צדקו, זרע הקב"ה את התורה ואת המצות להנחילם לישראל לחיי העוה"ב **ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל** יצא לחרוש (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור, לזרוע (שם) לא תזרע כרמך לקצור (דברים: כד) כי תקצור קצירך, לש (במדבר טו) ראשית עריסותיכם חלה שחט ונתן לכהן הזרוע והלחיים, קן צפור שלוח הקן, בחיה ובעופות ושחט את דמו וכסהו בעפר, נטע (ויקרא יט) וערלתם ערלתו את פריו, קבר מת (דברים יד) לא תתגודדו, מגלח שער (ויקרא יט) לא תקיפו, בנה בית ועשית מעקה וכתבתם על מזוזות נתכסה בטלית ועשו להם ציצית ועשו להם תעשה ולא מן העשוי שלא יוציא מן נימין ויעשה מהן אלא מצוה להביא לבן ותכלת ויעשה... משל לאחד מושלך לתוך המים הושיט הקברניט את החבל ואמר לו תפוש חבל זה בידך ואל תניחהו שאם תניחהו אין לך חיים אף כך אמר לו הקב"ה לישראל **כל זמן שאתם מדובקין במצות (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום** וכן הוא אומר (משלי ד) הַחֵזֶק בְּמוֹסָר אֵל תִּרְרָ, נְצַרְהָ פִי הִיא חֵיִיד:

רש"ר הירש – תורת ארץ ישראל

רש"ר הירש – דברים א:ג

ויהי וגו' דבר משה וגו' ככל וגו'. לא "כל אשר" וגו', אלא ככל אשר צוה ה' אותו אלהם (ראה פי' במדבר ל, א): הוא לא רק חזר ואמר את כל מה שה' ציוה, אלא הוא גם חזר וביאר, היאך ציוה ה' לקיים את המצוות; הוא חזר במשפטים מדוייקים על ההלכות הקצרות של התורה וחזר וביאר בפרוטרוט את אופן הקיום של ההלכות האלה - את ה"איך" של כל המצוות. הרי זה ממש מה שנאמר בפסוק ה: "באר את התורה הזאת". אולם החזרה על התורה וביאור התורה אינם מהוים את תוכנו של ספר דברים. עיקרו של הספר הזה לא בא כדי לחזור על המצוות, או כדי לבאר את המצוות, הכתובות כבר בספרים הקודמים. שהרי ספר דברים כולל מאה וכמה מצוות, ולמעלה משבעים מן המצוות האלה הן מצוות חדשות שאינן כלולות בספרים הקודמים, ואלו הן: שמע, לא תתחנן, איסור הנאה של עבודה זרה, ברכת המזון, והיה אם שמוע, ברכות וקללות על הר גריזים ועיבל, לא תעשון כן לה', שמה תביאו, איסור במה, לא תוכל לאכול בשעריך, שחיטה, ועשית עלתיך הבשר והדם, לא תוסיף, ולא תגרע, נביא שקר, מסית, עיר נדחת, מעשר עני, שמיטת כספים, צדקה, סנהדרין, אשרה, יחיד שעבד עבודה זרה, עדות, מצות המלך, זקן ממרה, ראשית הגז, משמרות כהונה, נביא אמת, הסגת גבול, עדים זוממים, חזרה מערכי המלחמה, קריאת שלום במלחמה, לא תשחית, עגלה ערופה, יפת תאר, בכורה, בן סורר, לא תליו, כלי גבר על אשה, שילוח הקן, מעקה, חרישה בשור וחמור, מוציא שם רע, אשת איש, נערה מאורסה, אונס, לא יקח אשת אביו, פצוע דכה, ממזר, עמוני ומואבי, אדומי, מצרי, קדוש מחנה, הסגרת עבד, קדשה, אתנן ומחיר, פועל בכרם, גט, מחזיר גרושתו, נקי לביתו, משכון, אבות על בנים, מלקות, לא תחסום, יבום, זכירת עמלק, בכורים, וידוי מעשר, כתיבת התורה על אבנים, הקהל, כתיבת ספר תורה. כל אלה הן מצוות שאי אפשר לתפוס אותן רק כחזרות או כביאורים של המצוות הכלולות בספרים הקודמים.

כנגד זה: מצוות הדיינים, עשיית פסל, עשרת הדברות, איבוד עבודה זרה, ליראה ולאהבה את ה', עבודה זרה, בשר תאוה, איסור דם, אבר מן החי, לא תתגדדו, מאכלות אסורות, קרח, מעשר שני, בכור, פסח, שבועות, סוכות, מצבה, בעל מום, מולך, נחש וכשוף, תמים תהיה, רוצח בשוגג, השבת אבדה, שעטנו, ציצת, רבית, נדר, גנב נפש, צרעת, השבת עבוט, עשק שכיר, מטה משפט, חבול בגד, שכחה פאה עוללת, צדק משקלות - כל אלה הן מצוות הכלולות כבר בספרים הקודמים, והתורה חזרה וכתבה אותן בספר הזה. ואם נרצה לעמוד על מגמתו של ספר דברים, יהיה עלינו להסביר על שום מה נאמרו המצוות החדשות רק כאן. כן יהיה עלינו להסביר, מה ראה הכתוב להוציא מצוות אחדות מכלל כל המצוות שמשוה חזר עליהן; שהרי משה דיבר אל בני ישראל "ככל אשר צוה ה' אתו אליהם", ואולם רק אחדות מן המצוות האלה נכתבו כאן שנית בתורה שבכתב.

העורך: הגישה של הרב הירש למצוות בספר דברים הוא דומה מאוד למהלך של הרב צבי יהודה בשיחותיו על פרשת דברים:

"עם התחדשות נשמת ישראל בכניסתם לארץ, מתחדשת ומתבארת כל התורה כולה... אנו יוצאים מן המדבר, נכנסים פנימה פסיעה אחר פסיעה, ומתחילים להתרגל לנשום את אירא דארץ ישראל, אויר הבריאות, אויר המקוריות.

ב"אורות התורה" יש פרק מיוחד על ההבחנה בין תורת ארץ-ישראל לבין תורת חוץ לארץ, המסתמך על מאמר חז"ל: "אין תורה כתורת ארץ ישראל", ועוד מאמרים רבים... האם היהודי הפרטי או הצבורי יכול להיות במצב דומה של חיוניות בהיותו באויר ירושלים, פתח'תקוה או עין-חרוד או בהיותו בברוקלין או בויליאמסבורג? חס ושלום! אין זה אותו אויר ואין זו אותה מציאות. דבר זה מוזכר בהרבה דברי חז"ל בגמרא

ובמדרשים: אין זו אותה תורה ואין אלו אותן מצוות. אויר ארץ-ישראל הוא יצירה אלהית. וממנו נפח רבונו של-עולם את נשמת חיינו. כאן מקום בריאותו היסודית של שכלנו וכל הרוחניות שלנו, ודבר זה לא ניתן להשתנות. לא נוכל לרמות את עצמנו, לא את הטבע ולא את רבונו-של-עולם: אי-אפשר לקיים את אותה התורה ואותן המצוות של ארץ-ישראל באויר הקודש ובאויר הטמא של אדמה טמאה.

אחרי יציאתנו מן המדבר ולקראת כניסתנו פנימה, אנחנו כבר יכולים להבין ולקלוט את התורה. "הואיל משה באר את התורה הזאת", משה רבינו מתחיל להסביר את התורה במובנה האמיתי. אנחנו מתכווננים לשמוע איד מתבארת התורה בהקרבותנו אל האויר הבריא שלנו... ומה הם דברי התורה שאנו שומעים: "ד' אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בחר הזה. פנו וסעו לכם". צאו וסעו לכם הלאה, זו התורה! "באו ורשו את הארץ!" "עלה רש"י! זו התורה המתבארת!!!"

רש"ר הירש – תורת ארץ ישראל

נעיין באחת מקבוצות המצוות האלה הנראית כעין חזרה חלקית, ואולי נוכל למצוא על ידי כך את המפתח לפתרון השאלות האלה.

בפרק טז, א - יז, חוזרת התורה על מצוות המועדות. אולם בחזרה זו היא מזכירה רק פסח, שבועות וסוכות, והמשווה פרשה זו לפרשת המועדות שבספר ויקרא, פרק כג, יראה מיד שאין הכתוב חוזר כאן על שבת, ראש השנה, יום כיפור ושמיני עצרת. הצד השווה שבארבעת אלה הוא שמשמעותם נובעת מעצם יחסנו אל ה'; יתר על כן, משמעותם נובעת בעיקר מיחסו של הפרט אל ה'. משום כך, אפשר היה לקיים אותם במלואם גם בתקופת המדבר, וירושת הארץ לא הוסיפה דבר מהותי על קיום המצוות האלה. שונה הדבר בפסח, שבועות וסוכות. בחינה אחת של משמעותם - היחס אל האדמה ולהתפתחותה העונתית - תתקיים רק אחרי כיבוש הארץ. יתר על כן, בחג הסוכות אפילו המשמעות ההיסטורית של מצות סוכה - כמזכרת לסוכות שבמדבר - תתקיים רק אחרי המעבר מן הסוכות של המדבר אל השדות ואל הערים. כמו כן קשה להניח שהיה אפשר לקיים מצות לולב במדבר. ובסופו של דבר, בכל שלשתם נוהגת מצות עלייה לרגל, המחייבת את האומה להיקהל במקדש שהוא מרכז האומה, ומצוה זו יכלה להתקיים במלואה רק אחרי שכל ישראל ישבו במקומותיהם, איש תחת גפנו ותחת תאנתו; ואילו במדבר היתה האומה מאוחדת תמיד מסביב למרכז הזה. משום כך אתה מוצא: בשבועות האחרונים שלפי הכניסה לארץ חזר משה על כל התורה כולה וביאר את כל מצוותיה, ובמסגרת החזרה הזאת חזר גם על מצוות המועדות; אולם לא שבת, ראש השנה, יום כיפור ושמיני עצרת, אלא רק פסח, שבועות וסוכות נכתבו שנית בתורה שבכתב; שכן רק קיום החגים האלה הושפע על ידי הנסיבות התלויות בכיבוש הארץ. משום כך החזרה שבכתב על פסח, שבועות וסוכות מבליטה שני עניינים: תלות זמני החגים בעונות השנה וקביעת לוח השנה בהתאם לכך: "שמור את - חודש האביב", "מהחל חרמש בקמה", "באספך מגרנד ומיקבד"; וכן ריכוז כל חגיגת החגים "במקום אשר יבחר ה'"; "וזבחת פסח" וגו', "במקום אשר יבחר" וגו', "לא תוכל לזבח את - הפסח באחד שעריך" וגו', "כי אם - אל - המקום" וגו', "ובשלת ואכלת במקום" וגו', "ושמחת לפני ה' אלהיך" וגו', "במקום אשר יבחר" וגו', "שבעת ימים תחג" וגו', "במקום" וגו', "שש פעמים בשנה יראה" וגו'.

מנקודת מבט זו נעיין עתה בשאר כל המצוות הכתובות בספר הזה. מובנות מאליהן האזהרות החוזרות ונשנות על עבודה זרה והחטאים התלויים בה, שהרי מיד עם כניסת ישראל לארץ הם באו במגע עם התועבות האליליות של האוכלוסיה הכנענית; כך עיר נדחת, מסית, איסור הנאה של עבודה זרה, לא תתחתן, אשרה, יחיד שעבד עבודה זרה, נחש וכשוף, מולך, לא תתגדדו, איבוד עבודה זרה, עשיית פסל, מצבה.

רש"ר הירש – תורת ארץ ישראל

ועוד: ההנהגה הלאומית, שיש להקים אותה אחרי מות משה, ובתי המשפט, שיש לארגן אותם בכל הארץ מן המקום אשר יבחר ה': סנהדרין, מלך, שופטים, זקן ממרה?; עדים, עדים זוממים, נביא אמת ונביא שקר, מלקות, צדק משקלות, לא תהיה קדשה. קל להבין שעכשו היה צורך לכתוב במיוחד את ההלכות הקשורות למלחמה - קריאת משוח מלחמה, שלום, לא תשחית, יפת תואר, קדוש מחנה, נקי לביתו - ואת המצוות שחלו מיד אחרי שהציגו כף רגלם על אדמת הארץ: כתיבת התורה על האבנים, ברכות וקללות על הר גריזים ועיבל. כמו כן עם פיזור האומה בכל הארץ הותר בשר תאוה וכתוצאה מכך נמסרה השחיטה והשמירה על הלכות מאכלות אסורות לזהירותו של כל יחיד בעם; ובכך יוסבר, שהתורה כתבה כאן את מצות שחיטה וחזרה בכתב על איסור דם, איסור חלב ופרשת מאכלות אסורות, ולעומתם כתבה גם את ההלכות המקיימות את היחס למקדש המרכזי: איסור במה, שמה תביאו, לא תוכל לאכול בשעריך, בכורים, מעשר שני, ודוי מעשר. אולם במדבר היו ישראל מסורים להנהגתו ולהשגחתו הישירה של ה', ואילו בארץ הם חיו חיים רגילים של חברה אנושית; ומעבר זה הביא לידי שינויים עמוקים גם בחיים הסוציאליים של העם. כך יובן שהלכות שונות הנוגעות לחיי החברה נכתבו כאן בפעם הראשונה, או נכתבו שנית לצורך הדגשתן. כך, לדוגמה, ההלכות המפורטות של מצות צדקה, הלכות מעשר עני, שמיטת כספים, פועל בכרם, הכתובות בספר הזה בפעם הראשונה, וכן החובות כלפי העניים שהכתוב חזר עליהן כאן, כגון השבת עבוט, עשק שכיר, חבול בגד, רבית, שכחה פאה ועוללת. בכל ימי המסע במדבר היתה השגחת ה' דואגת למגורים, לביגוד ולכל צורכי החיים, ובאותה תקופה לא היו עניים בישראל וספק אם היה שכיר יום; ואילו בארץ שררו תנאי חיים רגילים וקיומו של האדם היה תלוי בייצור ובמסחר, וכך נוצרו הבדלים של רכוש ודרגות שונות של תלות בעזרת אדם. במדבר כל אדם היה לו די מחסורו ולא יותר מכדי מחסורו; משום כך לא היה כל צורך לתת צדקה, ואף לא היתה כל אפשרות לכך. נוסף על כך, לדוגמה, רק אחרי שנסתלקה ההנהגה הישירה של ה' והחלו תנאי החיים הרגילים שתוארו לעיל - רק אז נתחייב האיש לדאוג לקיום החברתי - הכלכלי של אשתו וביתו, ואילו במדבר לא נתקיימה הבחינה הזאת של המשמעות החברתית - הכלכלית של הנישואין, ורק בארץ קיבלו הנישואין את משמעותם המלאה על יסוד משפטי חברתי. משום כך כבר בספרים הקודמים נכתבו ההלכות המסדירות את הצדדים הנפשיים והמוסריים של חיי המין במסגרת הנישואין, ואילו ההלכות הקובעות את חלות הנישואין ואת ביטולם, קידושין, גירושין, פצוע דכה, ממזר, עמוני ומואבי, אדומי, מצרי, וכן ההלכות הקשורות בקשר הדוק לצד המשפטי - האזרחי של חיי המשפחה - מצות יבום ומשפט בכורה - כל ההלכות האלה נכתבו בתורה שבכתב רק אחרי שחזר משה על כל התורה כולה לפני הכניסה לארץ.

רש"ר הירש – תורת ארץ ישראל

נראה שהסברים אלה הם ברורים ובלתי מאולצים, ויש בהם כדי לבאר את העובדה, שקבוצות המצוות האלה נכתבו בספר החמישי של התורה. והואיל והמצוות שהובאו כאן לצורך דיון כללי הן הרוב המכריע של הספר, נוכל לצפות לכך שגם שאר כל המצוות של ספר דברים ניתנות להסברים דומים, אם נעיין בהן מקרוב.

כאמור, אחרי שחזר משה על כל מצוות התורה, נכתבו אחדות מהן גם במסגרת תורה שבכתב; חלק מן המצוות האלה כבר כתוב בספרים הקודמים ומצוות אחרות נכתבו כאן בפעם הראשונה וכתבתן נדחתה למועד הזה; וההכרעה, אלו הן המצוות הראויות להיכתב עתה, או הראויות לחזור ולהיכתב עתה, היתה תלויה בסיבות שנתבארו לעיל. כנגד זה ההקדמה שמשה פתח בה את החזרה על ביאור כל התורה - "הואיל משה באר את - התורה" - נמסרה כאן במלואה וכולה כתובה לפנינו. **שכן הנאומים האלה, הכלולים באחד - עשר הפרקים הראשונים, מוסרים את השקפות היסוד ואת החובות הכלליות כלפי ה' ותורתו, וכל אלה נתבארו כאן על יסוד סקירה כללית של העבר, שה' נתגלה בו לישראל ואשר הגיע עתה לסיומו.** הן נאמרו מפי משה לדורות עולם, וכל אדם מישראל חייב לקלוט אותן ברוחו ובנפשו, למען יהיה בן נאמן לברית ה'. הרי אלו המחשבות של יראת ה' ואהבת ה' ודבקות בה', המושתתות על רעיונות היסוד של אחדות ה' בתודעה העיונית והמעשית. הרי זו מצות לימוד התורה, המוטלת על כל אדם מישראל, ומצות "ושננתם לבניך", המוטלת על כל אב כלפי בנו, וכן מצות "לא תוסיף ולא תגרע", המחייבת אותנו לשמור על התורה המסורה בלא שינוי ובלא תוספת או מגרעת. **נאומים אלה, שמשה פתח בהם את ביאור התורה, הם צוואת משה רבינו לעמו, ולפיכך הם כוללים גם אותן המצוות המלוות כל פרט באשר הוא שם והמחנכות אותנו תדיר לנאמנות לה' ולחובותינו, כגון קריאת שמע, והיה אם שמוע, תפלין, מזוזה, ברכת המזון. לאלה יש לצרף את מצות זכירת יציאת מצרים, הנוהגת בכל יום והכתובה אחר כך בפרשת המועדות, וכן גם מצות יציאת ואיסור שעטנז, שנכתבו שנית בספר דברים. כי העם יוצא עתה מהשפעת ההנהגה המרכזית שהיה נתון בה עד כה, וכל פרט חי בבדידות לעצמו; משום כך יש צורך להזהיר אותו תמיד על ייעודו, ואפילו בגדו של אדם יטיף ויזכיר את החובה האנושית היהודית ואת אצילותו המוסרית של הגבר.**

כללו של דבר, ספר דברים הוא סיכום של אותן המצוות שהיה צורך מיוחד להזכיר אותן למנהיגים וליחידים בשעת המעבר מן המדבר אל ארץ נושבת. כתיבת המצוות האלה נדחתה למועד הסיכום הזה, או החזרה בכתב על המצוות האלה היתה דרושה לתכלית זו. רגילים לקרוא את הספר הזה "משנה תורה" ומפרשים את השם הזה במשמעות "חזרה" על התורה. אולם אין פירושו של דבר שתוכנו של ספר דברים איננו אלא חזרה על המצוות שנכתבו כבר בספרים הקודמים, שהרי כבר ראינו שרוב המצוות של ספר דברים כתובות כאן בפעם הראשונה; אלא שם "משנה תורה" - במשמעות "חזרה" על התורה - הולם את הספר רק אם נפרש כך את כוונתו: הספר הזה מספר משה חזר על כל התורה כולה וביאר את כל מצוותיה, ובכך סיים משה את פעילותו לעמו עלי אדמות. מתוך החזרה הזאת נבחרו המצוות הכלולות בספר הזה; אחדות מהן נכתבו כאן בפעם הראשונה, ואחרות אינן אלא חזרה בכתב על המצוות שנכתבו זה מכבר.

היהדות היא מתוקה ומשמעותית, אבל היא גם לא משחק

כא:יח כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו ולא ישמע אליהם: (יט) ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער מקמו: (כ) ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומורה איננו שמע בקולנו זולל וסבא: (כא) ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ומת ובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו:

בעל הטורים - ובערת הרע מקרבך וכל ישראל. וסמך ליה וכי יהיה באיש חטא. לומר לך שכל ישראל ערבים זה לזה לבער ולהוכיח החוטאים.

רמב"ן - ועל הכלל, אין בו עתה חטא מות ועל שם סופו הוא נדון כמו שהזכירו רבותינו (סנהדרין עא ב). וזה טעם וכל ישראל ישמעו ויראו - כי לא הומת בגודל חטאו, אלא ליסר בו את הרבים ושלא יהיה תקלה לאחרים:

וכן דרך הכתוב שיזהיר כן כאשר ימיתו לגדר כדי שתהיה במיתתם תקנה לאחרים, כי הזכיר כן בזקן ממרא (לעיל יז יג) **לפי שאין בהוראתו חטא שיהיה ראוי למות בו, רק הוא להסיר המחלוקת מן התורה כאשר פירשתי שם** (בפסוק יא), וכן בעדים זוממין (לעיל יט כ), שנהרגין ולא הרגו, וכן הזכיר במסית (לעיל יג יב), לפי שהוא נהרג בדבורו הרע בלבד **אע"פ שלא עבד הניסת ע"ז ולא שמע אליו, אבל מיתתו ליסר הנשארים. וגם זו מצוה מחודשת.** או מבוארת מן כבד את אביך ואת אמך (שמות כ יב) ואיש אמו ואביו תיראו (ויקרא יט ג):

כלי יקר - כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. אמרו חז"ל (סנהדרין עא א) בן סורר ומורה לא היה ולא יהיה ולמה נכתב בתורה אלא דרוש וקבל שכר. ומכל מקום חל עלינו חובת ביאור דבר זה למה נכתב תורה דבר שאינו בנמצא כלל. גם יש להתבונן במה שנאמר כאן וכל ישראל ישמעו ויראו יותר מבשאר מצוות פרטיות. ועוד למה לא נאמר כאן ולא יזידון עוד כמו שנאמר בפרשת שופטים (יז יג). ואולי טעמו של דבר לפי שבן סורר ומורה לא היה ולא יהיה ולא נכתבה הפרשה כי אם כדי שישמעו הבנים ויראו ולא יעשו כדבר הזה, ומה שאמר וכל ישראל ישמעו היינו שישמעו פרשה זו ומשפט הכתוב בה ויראו הבנים מלמרות עיני כבודם של אב ואם. ולכך לא נאמר ולא יזידון עוד, כי לשון עוד מורה על דבר הנעשה כבר שלא יהיה נעשה עוד וזה אינו שהרי בן סורר ומורה לא היה דברים מעולם **ולא נכתבה פרשה זו כי אם להפיל אימתה ופחד על הבנים:**

אך קשה לי וכל ישראל ישמעו, וכל הבנים הוה ליה לומר כי אין צורך לפחד זה כי אם לבנים. ובספר הזוהר דרש פרשה זו על כל ישראל ואני אומר שאין צורך בזה **כי גם מפשוטה של הפרשה יש מוסר נפלא לכל ישראל שנקראו בנים לאל חי ויש לחוש שיסמכו על זה ויאמרו מאחר שאנחנו בניו אם כן ודאי אם יהיו בנים סוררים לא יביט און בעקב וירחם עליהם כרחם אב על בנים ויותר להם כדרך שהאב מוותר לבנו ויאמרו הקב"ה וותרן, וכן אמר משה בניו מומם (דברים לב ה), רצה לומר מה שקראם בניו זהו מומם כי סמכו על זה ועשו עבירות חבילות ובטחו באביהם שלא ימסרם ביד מדת הדין, על כן כתבה התורה שהדין דין אמת שאפילו האב חייב להביא את בנו לבית דין ולמוסרו למיתה ועל ידי זה ישמעו פרשה זו כל ישראל ויראו את ה' ולא יסמכו על מה שקראם בנים כי גם בבית דין שלמטה חייב האב למסור את בנו לבית דין וכן הדין גם בבית דין שלמעלה:**

השבת אבדה

ספר החינוך מצוה תקלח - להשיב אבדה לישראל - להשיב אבדה לבעליה, שנאמר (דברים כב א) השב תשיבם לאחיד. ובבאור אמרו זכרונם לברכה (ב"מ ל, א) השבת אבדה עשה הוא, ונכפלה המצוה במקום אחר בתורה, שנאמר כי תפגע שור אחיד וגוי השב תשיבם לאחיד.

שרש מצוה זו ידוע, כי יש בזה תועלת הכל וישוב המדינה, שהשכחה בכל היא מצויה, גם בהמתם וכל חיתם בורחים תמיד הנה והנה, ועם המצוה הזאת שהיא בעמנו, יהיו נשמרות הבהמות והכלים בכל מקום שיהיו בארצנו הקדושה, כאילו הן תחת יד הבעלים, וכל פקודי יי ישרים משמחי לב (תהלים יט, ט).

תולדות יצחק פרק כה

...לפי שכל חוטא ראוי לכל איש ישראל להחזירו בתשובה, ולפי שאמר כי יהיה באיש חטא משפט מות, סמך לו השבת אבדה לבעליו, ואם שורו וחמורו ישיבנו לו, קל וחומר שאין להתעלם מעוברי עבירה להוכיחם וליסרם ולהשיבם בתשובה שלימה, ויש לי סמך מרבותינו ז"ל שאמרו, והשבותו לו לרבות אבדת עצמו, שאם בן ישראל הולך לאיבוד במעשיו הרעים, והלך לו להתעולל עלילות ברשע, ישיבנו לו ויחזירו למוטב. (עיין גם באור החיים הקדוש)

רש"י הירש דברים פרשת כי תצא פרק כב

פרק כב פותח בקבוצת מצוות (פסוקים א - ה) המבטאות שלושה עקרונות יסוד הנוגעים לחיים האזרחיים של משא ומתן ומשלוח יד העומדים להתחיל מעתה, ורק בהשפעת העקרונות האלה יתפתחו החיים החברתיים של האומה בהתאם ליעודם. העקרונות האלה הם: ערבות הדדית של כל ישראל להגנת רכושו של כל יחיד (פסוקים א - ג), ערבות הדדית של כל ישראל לקידום עסקו של כל יחיד (פסוק ד), השמירה על ההבדלה הטבעית בין המינים על פי אורח החיים והיעוד של כל מין (פסוק ה). כדרכה של תורה, היא מלמדת את העקרונות האלה על ידי דוגמות ומקרים מוחשיים, והמקרה הראשון הוא מאלף ביחוד - מבחינות רבות - לידיעת התורה.

מצות השבת אבדה, הנידונה במקרה הראשון, קשורה בקשר טבעי למצות קבורת המת שלפניה. גופת מת איננה אלא אבדה; היא המעטה הגופני שנשר מן האדם; כביכול, במות האדם הוא משאיר את גופתו לאחוריו. טעם מצות הקבורה רואה בגופה את אישיות האדם שהגופה היתה ברשותה, והוא מוסר אותה לאחריות כל אדם שידאג לה כאח. אותו טעם עצמו רואה בכל אבדה את אישיות בעליה והוא מוסר אותה לאחריות כל אדם שידאג לה כאח וכרע:

השבת אבדה

מסכת תענית כה. - אמר רב פנחס : מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו [של רבי חנינא בן דוסא] והניח שם תרנגולין, ומצאתן אשתו של רבי חנינא בן דוסא, ואמר לה : אל תאכלי מביציהן. והרבו ביצים ותרנגולין, והיו מצערין אותם, ומכרין, וקנה בדמיהן עזים. פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין, ואמר לחבירו : בכאן הנחתי התרנגולין שלי. שמע רבי חנינא, אמר לו : יש לך בהן סימן? - אמר לו : הן. נתן לו סימן ונטל את העיזין.

דברים רבה פרשת עקב פרשה ג - מעשה ברבי פנחס בן יאיר שהיה דר בעיר אחת בדרום והלכו אנשים להתפרנס שם והיו בידן שתי סאין של שעורים והפקידו אצלו ושכחו אותן והלכו להן והיה רבי פנחס בן יאיר זורע אותן בכל שנה ועשה אותן גורן וכונסן אחר שבע שנים הלכו אותן החברים לשם לתבוע אותן ליתן להן מיד הכיר אותן ר' פנחס בן יאיר אמר להם בואו וטלו אוצרותיכם (שהיו מלאים שעור).

חפץ חיים - אהבת חסד חלק א פרק ד - א מצות חסד שהזהירה אותנו התורה אין חילוק בין לאוהב בין לשונא ואפילו עד ק' פעמים [שכן ביארה התורה בפירוש לענין מצות השבת אבדה דכתיב כי תפגע את שור אויבך וכו'] וכן לענין מצות פריקה דכתיב כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו ואמרין בגמרא דהחיוב הוא אפילו עד מאה פעמים] :

ב ולא מיבעי אם הוא שונאו שלא כדין כגון עבור שלא הטיב עמו באיזה טובה דבזה בודאי אם הוא מונע אח"כ עבור זה מלהיטיב עמו לבד שהוא מבטל מ"ע החסד עוד הוא עובר על לאו דאורייתא של לא תקום ולא תטור וכדלקמיה בסעיף ד' אלא אפילו אם הוא שונאו בדבר שהוא מצוה לשנאו אותו עבור זה כגון דחזא ביה שעבר על איסור עריות וכיוצא בזה מהאיסורין שמפורסם בישראל לאיסור אפ"ה מצוה לגמול חסד עמו בעת דחקו כיון שהוא מאמין בעיקרי הדת וכדלעיל בפרק ג' ע"ש :

אלשיך כי תצא פרק כב - כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל במצות ואהבת לרעך כמוך ולהשרישו בה קו לקו, עם היות שקשה הדבר בעיני בני אדם לייגע בעד זולתם, כי מי יראה אבידת אחיו שורו או חמורו ויהיה מחמר אחריו עד גשתו עד אחיו ויניח כל עסקיו. על כן אמרה תורה לא תראה את שורו או את שיו נדחים והתעלמת מהם בטבעך כי כן דרך בני אדם, כי אם השב תשיבם כלומר השב פעם אחת ואחר כך תשיב פעם אחרת אם יצטרך. כי בראשונה על הכרח צווי התורה ואחר כך אתה תשיבם מעצמך, כל כך תחפץ עשות רצוני כי עשית המצוה פעם אחת תגרור להיטיב לבד לעשותה פעם שנית, וגם אם לא קרוב אחיך תשמרנו בביתך עד דרוש אחיך אותו :

והנה עד כה עשית המצוה בבהמה טהורה שלא ירע בעיניך באמור כי נוסף על השבת אבידה גם יכמרו רחמיו על בהמה טהורה ליטפל בהן כל ישארו נדחים. אך עתה אחר שהחלות לעשות מצוה זו בטהורים מובטחני בך שכן תעשה לחמורו עם שהיא בהמה טמאה. ועדיין אפשר שיהיה רצון טוב במצוה למה שהוא בעל חי משום צער בעלי חיים, אך מזה ימשך לך שכן תעשה לשמלתו. ואחרי ששלשת במצוה מאז דע לך שכל כך תהיה מושרש ומלומד במצוה שמעצמך לא תוכל להתעלם, שאפילו יהיו לך עסקים רבים או תהיה זקן ואינו לפי כבודך לא תאמר פטור אני. כל כך תהיה המצוה חביבה בעיניך שלא תוכל להתעלם מעצמך ותעשנה :

שילוח הקן - טעמי המצוות

אזנים לתורה

האמן הגדול אביר הרושם, דבא דעמיה ופודבונא דאומתיה

סוד רבי זלמן בנה צ"ר בפיון סורוצקין זצ"ל

לפעים אב"ד דלוצק, דיסקל וזוזובנה

מתוק מדבש - העורך

מוסרת את נפשה אפילו בשעה שתולדותיה אינם כיוצא בה, ר"ל במבחנת ביצים. ואע"פ שאמרו חז"ל בברכות ומגילה (כ"ה), האומר על קן צפור יגיעו רחמין משתקין אותו, שאין זו דוקא מטעם רחמנות אלא גזרת המלך מה"מ הקב"ה, — זה רק האומר כן בתפלתו (שזה בדרך החלט, וגדובר שקרים לא יכון לנגד עיניו), אבל מכיון שע' פנים לתורה מותר לומר טעמים שונים למצוה ובלבד שלא לסמוך על טעם זה בודאות, ועי' בתוי"ט פ"ה דברכות מ"ג.

והאם רבצות, מלבד עצם הדין, שזה דוקא ברבצות, אבל "מעופפת" ואין כנפיה נוגעת בקן פטור (חולין ק"מ) יש למצוא בזה טעם על מצות שילוח הקן, שהרי מדרך העוף, כשהאדם מתקרב אליו, הוא ממנה לברוח מפניו, ולמה נשארה האם רבצת ולא הצילה א"ע מיד האדם, המבקש את נפשה? — מפני שהיא רבצת על האפרוחים או על הביצים, מפני אהבתה הנפרזה לתולדותיה עד כדי מסירות נפש (ואהבה זו הטביע ה' בה, כדי שלא יכלה המין ושתשב ימים רבים גם על הביצים, שאין בהם רוח חיים, וכבמאמר הקודם) וגזרה תורה, שלא ישתמש האדם במדה טובה זו, שיש באם, כדי לתופשה: "שלח תשלח את האם, שהיתה יכולה לברוח מפניך ולא ברחו מפני אהבתה לבניה; יש לך רשות לצוד עופות בכל מיני אמצעים, במצודות וברשתות, אבל לא ע"י מסירת נפשה בעד זרעה, קרוב לזה מצאתי בהעמ"ד, ויש רמז לטעם זה בלשון הרמב"ם פ"ג מה' שחיטה ה"ז: "לא אסרה תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולה לפרוח בשביל הבנים שהיא

(ו) כי יקרא קן צפור. נפלא הדבר, שבכל מקום חי' ועוף (שאינם, ע"פ רוב, מסורים בידי האדם) שזים, כמו לענין כיסוי הדם ולענין חלבם שהוא מותר, וכאן לענין מצות שילוח הקן המה חלוקים, ואינה נהגת אלא בעופות, ולא בחיה, ואם נמצא אילה או צביה יושבת על בניה הקטנים, רשאים אנו לקחת את האם על הבנים? וי"ל שמין העופות משונה מכל החיה והנהמה, אשר ברא ה' בעולמו בזה, שהם מטילים בצים ורובצים עליהן זמן ידוע עד שיוצאים מהם אפרוחים, משאי"כ בשאר בע"ח, שהם יולדים בדמותם בעלי חיים ממש, ולפי שינוי זה הטביע ה' בעופות אהבה נפרזת לתולדותיהם, שאפילו בשעה שאינם רואים לפנייהם אלא ביצה דבר שאין בו רוח חיים וגם אין בו שום דמיון לעוף, אעפ"כ העוף — אם מוסרת את נפשה על הביצים ויושבת כמה שבועות כמעט בלא אכילה ושתי' ומחממת אותן בלא הפסק עד שהיא זוכה לדאות אפרוחים בדמותה, ולפיכך צערה גדול מאד, בראותה שלוקחים ממנה את הדבר, שהיא מסרה את נפשה עליו; ולפי האהבה, שנטע ה' בה ל"פרי בטנה", גדול הצער, אם תראה ברעתם, הלא תראה שחזרה תורה ב' פעמים בפ' זה על "אפרוחים או ביצים" — להשמיע שמשונה אהבת הצפור לתולדותיה משאר בע"ח בה, שהצפור

טעמי המצוות

מורה הנבוכים חלק ג פרק כו - כמו שחלקו אנשי העיון מבעלי התורה אם מעשי יתעלה נמשכים אחר חכמה או אחר הרצון לבד לא לבקשת תכלית כלל, כן חלקו זאת המחלוקת בעצמה במה שנתן לנו מן המצות, שיש מי שלא יבקש לזה סבה כלל, ויאמר שהתורות כלם נמשכות אחר הרצון לבד, ויש מי שיאמר שכל מצוה ואזהרה מהן נמשכת אחר החכמה והמכוון בה תכלית אחת, ושהמצות כלם יש להם סבה, ומפני התועלת צוה בהם, והיות לכלם עלה אלא שאנחנו נסכל עלת קצתם ולא נדע אופני החכמה בהן, הוא דעתנו כלנו ההמון והסגולות וכתובי התורה מבוארים בזה, חוקים ומשפטים צדיקים, משפטי ה' אמת צדקו יחדו, ואלו שנקראים חקים כשעטנו ובשר בחלב ושעיר המשתלח, ואשר כתבו עליהם החכמים ז"ל ואמרו דברים שחקקתי לך כבר אין לך רשות להרהר בהם והשטן מקטרג בהן ואומות העולם משיבין עליהם, לא יאמין המון החכמים שהם ענינים שאין להם סבה כלל ולא בוקש להם תכלית, כי זה יביא לפעולת ההבל כמו שזכרנו, אבל יאמין המון החכמים שיש להם עלה, ר"ל תכלית מועילה על כל פנים, אלא שנעלמה ממנו, אם לקצור דעתנו או לחסרו חכמתנו. כל המצות אם כן יש להם סבה, ר"ל כי למצוה ההוא או לאזהרה יש תכלית מועילה...

מורה הנבוכים חלק ג פרק לא - מבני אדם אנשים שיכבד עליהם נתינת סבה למצוה מן המצות, והטוב אצלם שלא יושכל למצוה ולאזהרה ענין כלל, ואשר יביאם אל זה הוא חלי שימצאוהו בנפשם לא יוכלו להגות בו ולא ידעו לומר אותו, והוא, שהם יחשבו שאם יהיו אלו התורות מועילות בזה המציאות ומפני כך נצטוינו בהם, יהיו כאלו באו ממחשבות והשתכלות בעל שכל, אמנם כאשר יהיה דבר שלא יושכל לו ענין כלל ולא יביא לתועלת, יהיה בלא ספק מאת השם כי לא יביא מחשבת אדם לדבר מזה, כאילו אלו חלושי הדעת היה האדם אצלם יותר שלם מעושהו, כי האדם הוא אשר יאמר ויעשה מה שמביא לתכלית אחת, והשם לא יעשה כן אבל יצונו לעשות מה שלא יועילנו עשותו ויזהירנו מעשות מה שלא יזיקנו עשותו, חלילה לו חלילה, אבל הענין בהפך זה, והכונה כלה להועילנהו כמו שביארנו מאמרו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, ואמר אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, כבר באר שאפילו החוקים כלם יורו אל כל הגוים שהם בחכמה ובתבונה, ואם יהיה ענין שלא יודע לו סבה ולא יביא תועלת ולא ידחה נזק, למה יאמר במאמינו או בעושהו שהוא חכם ונבון וגדול המעלה ויפלאו מזה האומות, אבל הענין כמו שזכרנו בלא ספק, והוא שכל מצוה מאלו התרי"ג מצות, היא, אם לנתינת דעת אמתית, או להסיר דעת רע, או לנתינת סדר ישר, או להסיר עול, או להתלמד במדות טובות, או להזהיר ממצוות רעות, הכל נתלה בשלשה דברים, בדעות, ובמדות, ובמעשה ההנהגה המדינית... ומפני זה הספיק לנו אלו השלשה ענינים בנתינת סבה בכל מצוה מן המצות:

מורה הנבוכים ג: מח - ...וזה הטעם גם כן ב'שילוח הקן כי הביצים אשר שכבה האם עליהם והאפרוחים הצריכים לאמם על הרוב אינם ראויים לאכילה וכשישלח האם ותלך לה לא תצטער בראות לקיחת הבנים. ועל הרוב יהיה סיבה להניח הכל כי מה שהיה לוקח ברוב הפעמים אינו ראוי לאכילה: ואם אלו הצערים הנפשיים חסר התורה עליהם בבהמות ובעופות כל שכן בבני האדם כולם. ולא תקשה עלי באמרם ז"ל "האומר על קן צפור יגיעו רחמך וגו'" - כי הוא לפי אחת משני הדעות אשר זכרנו - רצוני לומר דעת מי שחושב שאין טעם לתורה אלא הרצון לבד ואנחנו נמשכנו אחר הדעת השני:

"לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם"

רמב"ן

כי יקרא קן צפור לפניך. גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואתו בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח). כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אע"פ שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף, כאלו יכרית המין ההוא:

וכתב הרב במורה הנבוכים (ג מח) כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואתו בנו לא תשחטו ביום אחד, כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ואם כן, אין עיקר האיסור באותו ואת בנו רק בבנו ואותו, אבל הכל הרחקה. ויותר נכון, בעבור שלא נתאכזר:

ואמר הרב ואל תשיב עלי ממאמר החכמים (ברכות לג): האומר על קן צפור יגיעו רחמך, כי זו אחת משתי סברות, סברת מי שיראה כי אין טעם למצות אלא חפץ הבורא, ואנחנו מחזיקים בסברא השניה שיהיה בכל המצות טעם. והוקשה עליו עוד מה שמצא בב"ר (מד א) וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות שנאמר (משלי ל ה) כל אמרת אלוה צרופה:

וזה הענין שגזר הרב במצות שיש להם טעם, מבואר הוא מאד כי בכל אחד טעם ותועלת ותקון לאדם, מלבד שכן מאת המצוה בהן יתברך. וכבר ארז"ל (סנהדרין כא): מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו', ודרשו (פסחים קיט). ולמכסה עתיק, זה המגלה דברים שכסה עתיק יומין ומאי ניהו טעמי תורה...

הנה בארו שאין מניעות טעמי תורה ממנו אלא עורון בשכלנו, ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם לחכמי ישראל, וכאלה רבות בדבריהם, ובתורה ובמקרא דברים רבים מודיעין כן, והרב הזכיר מהן:

אבל אלו ההגדות אשר נתקשו על הרב, כפי דעתי ענין אחר להם, שרצו לומר שאין התועלת במצות להקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה, או לזכור הנסים ונפלאות הבורא יתברך ולדעת את השם. וזהו "לצרף בהן", שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג, וכן המצות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכרו תמיד:

ולשון זו האגדה עצמה הוזכרה בילמדנו (תנחומא שמיני ח) בפרשת זאת החיה, וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט בהמה ואוכל או נוחר ואוכל כלום אתה מועילו או כלום אתה מזיקו, או מה איכפת לו בין אוכל טהורות או אוכל טמאות, אם חכמת חכמת לך (משלי ט יב), הא לא נתנו המצות אלא לצרף את הבריות, שנאמר (תהלים יב ז) אמרות ה' אמרות טהורות, ונאמר כל אמרת אלוה צרופה, למה, שיהא מגין עליך...

והביא ראיה מן השוחט מן הצואר והעורף לומר שכולם לנו ולא להקב"ה, לפי שלא יתכן לומר בשחיטה שיהא בה תועלת וכבוד לבורא יתברך בצואר יותר מהעורף או הניחור, אלא לנו הם להדריכנו בנתיבות הרחמים גם בעת השחיטה...

נמשך...

"שיהיו בריותיו צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות מגונות"

רמב"ן - המשך

והביאו ראייה אחרת, או מה איכפת לו בין אוכל טהורות והם המאכלים המותרים, לאוכל טמאות והם המאכלים האסורים, שאמרה בהם התורה (ויקרא יא כח) טמאים המה לכם, ורמז שהוא להיותנו נקיי הנפש חכמים משכילי האמת. ואמרם אם חכמת חכמת לך, הזכירו כי המצות המעשיות כגון שחיטת הצואר ללמדנו המדות הטובות, והמצות הגזירות הגדורות במינין לזקק את נפשותינו, כמו שאמרה תורה (שם כ כה) ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא, א"כ כלם לתועלתנו בלבד. וזה כמו שאמר אליהוא (איוב לה ו) אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו, ואמר (שם פסוק ז) או מה מידך יקח. וזה דבר מוסכם בכל דברי רבותינו:

ושאלו בירושלמי בנדירים (פ"ט ה"א) אם פותחין לאדם בכבוד המקום בדברים שבינו לבין המקום, והשיבו על השאלה הזאת, אי זהו כבוד המקום כגון סוכה שאיני עושה לולב שאיני נוטל תפילין שאיני מניח, והיינו כבוד המקום, משמע דלנפשיה הוא דמהני, כהדא אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח, אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו:

הנה בארו שאפילו הלולב והסוכה והתפילין שצוה בהן שיהו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים, אינן לכבוד ה' יתברך, אבל לרחם על נפשותינו. וכבר סדרו לנו בתפלת יום הכפורים, אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תעשה ואם יצדק מה יתן לך. וכן אמר בתורה (לעיל י ג) לטוב לך, כאשר פירשתי (שם פסוק יב), וכן ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים (לעיל ו כד). והכוונה בכלם לטוב לנו, ולא לו יתברך ויתעלה, אבל כל מה שנצטוינו שיהיו בריותיו צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות מגונות:

וכן מה שאמרו (ברכות לג): לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות, לומר שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר. כי האכזריות תתפשט בנפש האדם, כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו (קידושין פב.) טוב שבטבחים שותפו של עמלק:

והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם, אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות. וכן יקראו הם, כל המצות שבתורה עשה ולא תעשה, גזירות, כמו שאמרו (מכילתא בחדש ו) במשל המלך שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות, אמר להם כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות, כך אמר הקב"ה קבלתם מלכותי, אנכי ה' אלהיך (שמות כ ב), קבלו גזירותי לא יהיה לך וכו' (שם פסוק ג):

"שיש לבהמות דאגה גדולה בראותן צער בניהן כמו לבני אדם"

ספר החינוך תקמה

שלח האם מן הקן קדם שיקח הבנים, שנאמר (דברים כב ז) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך.

משרשי המצוה. לתת אל לבנו שהשגחת האל ברוך הוא על בריותיו במין האדם בפרט, כמו שכתוב (איוב לד, כא) כי עיניו על כל דרכי איש וגוי' ובשאר מיני בעלי חיים במינים דרך כלל, כלומר שחפצו ברוך הוא בקיום המין, ועל כן לא יכלה לעולם מין מכל מיני הנבראים, כי בהשגחת החי וקיים לעד ברוך הוא על הדבר ימצא בו הקיום, ובהניח האדם דעתו על זה יבין דרכי השם ויראה כי המשכת קיום המינין בעולם שלא כלה ואבד אחד מכלם מביצי כנים ועד קרני ראמים מיום שנבראו הכל במאמרו וחפצו על זה, וכמו כן ידע האדם כי אשר ישמר מצות בוראו וישיר כל דרכיו והוא נקי כפים ובר לבב תהיה השגחת האל עליו ויתקיים גופו זמן רב בעולם הזה ונפשו לעד לעולם הבא, וכגון זה אמרו זכרונם לברכה (סוטה ח ב), מדה כנגד מדה, כי בהיות זה האיש נותן דעתו כי הקיום והטובה בהשגחת האל בדברים ולא בסבה אחרת, יזכה הוא גם כן שיפנה עליו האל לטובה ויקים אותו, ובשכר הקיום והיכלת שהוא מאמין בבורא בענין זה אמרו זכרונם לברכה במדרש (דברים רבה פ, כי תצא ו) שהאדם זוכה לבנים בשכר מצוה זו, כלומר שימשך קיומו, שהבנים הם קיום האדם וזכרו. ודקדקו הדבר לפי הדומה מאמרו שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, כלומר בנים תקח לנפשך, שהיה יכל לומר תשלח את האם ולא ואת הבנים תקח לך.

ומן השרש הזה אמרו זכרונם לברכה (ברכות לג, ב) שהאומר בתפלתו רחמנו, שאתה המרחם כי על קן צפור יגיעו רחמך, שמשתקין אותו, שאין הענין רחמים, אלא כדי לזכותנו על הענין שזכרתי. ואמרו בטעם זה בגמרא (שם) מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינו אלא גזרות, ואין הענין לומר שאין הקדוש ברוך הוא מרחם חלילה, שהרי הוא נקרא רחום, ואמרו זכרונם לברכה (שבת קלג, ב) מה הקדוש ברוך הוא רחום אף אתה היה מרחם, אבל כונתם לומר, שאין מדת הרחמנות בו חלילה כמו בבני אדם שהרחמנות בהם מכרח בטבעם ששם בהם הבורא ברוך הוא, אבל הרחמנות אליו, מחפצו הפשוט שחיבה חכמתו לרחם מפני שהיא מדה טובה, וכל הטובות נמצאות מאתו, ואמרו כי בצוותו אותנו על זה לא מצד הכרח מדת הרחמנות צונו בדבר, שהרי התיר לנו השחיטה בהן, כי כל המינין לצרך האדם הן נבראין, אבל הצואה על זה ובאותו ואת בנו שהיא כיוצא בה ובשאר מצות רבות אינו אלא כגזרה לפנינו שגזר על זה בחפצו הפשוט, ואילו רצה בהפך מזה לא יכריחנו דבר ולא ימנענו סבה חלילה כמונו אנחנו הבנויים בכח הטבעים, שמדת הרחמנות תעכבנו מלהשחית או תכריחנו להיטיב לפעמים, זהו ענין אמרם אינן אלא גזרות, ומשרש הענין ממה שזכרנו.

והרמב"ם זכרונם לברכה כתב בטעם מצוה זו (במורה נבוכים ח"ג פמ"ח, י"ג הרמב"ן בפי' לחומש כאן) ובטעם אותו ואת בנו לפי שיש לבהמות דאגה גדולה בראותן צער בניהן כמו לבני אדם, כי אהבת האם לבן איננו דבר נמשך אחר השכל, אבל הוא מפעלות כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ואמר הרמב"ם זכרונם לברכה בענין זה, ואל תשיב מלין ממאמר החכמים האומרים על קן צפור וכו', כי זו סברת מי שיראה שאין טעם למצות אלא חפץ הבורא, ואנו מחזיקים בסברא השנית, שהיא שיש בכל המצות טעם, והקשה עליו מה שנמצא בבראשית רבה (פרשה מד א) וכי מה איכפת לו להקדוש ברוך הוא בין שוחט מן הצואר לשוחט מן הערף? הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות, שנאמר (משלי ל ב) כל אמרת ה' צרופה.

נמשך...

"להיותנו נקיי הנפש, חכמים משכילי האמת"

ספר החינוך תקמה - המשך

והרמב"ן זכרונו לברכה תרץ הקשיות וברר הענין ברור שלם ונחמד, וזה לשונו שכתב בפרוש התורה שלו: זה הענין שכתב הרמב"ם זכרונו לברכה במצות שיש להם טעם, דבר מבאר הוא מאד, כי בכל אחת יש טעם ותועלת ותקון לאדם, מלבד שכן מאת המצוה עליהן יתברך. וכבר אמרו זכרונם לברכה (סנהדרין כא, ב) מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו'. ודרשו זכרונם לברכה (פסחים קיט, א) ולמכסה עתיק (ישעיה כג, יח). זה המכסה דברים שכסה עתיק יומיא ומאי ניהו? טעמי תורה, וכבר דרשו בפרה אדמה (במדבר רבה חקת י"ט ו) שאמר שלמה על הכל עמדתי ופרשת פרה אדמה חקרתי ושאלתי ופשפשתי, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז, כג). ואמר רבי יוסי בר חנינא אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אני מגלה טעם פרה, אבל לאחר חקה, דכתיב (זכריה יד, ו) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון. דברים המכסין מכם בעולם הזה, עתידין להיות צופין לעולם הבא כהדין סמיא דצפי דכתיב (ישעיה מב, טז) והולכתי עורים בדרך לא ידעו. וכתוב (שם) אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים. שכבר עשיתים לרבי עקיבא, כלומר, שרבי עקיבא ידעם בעולם הזה.

הנה בארו שאין מניעת טעמי תורה ממנו אלא עורון בשכלנו, ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהן לחכמי ישראל, וכאלה רבות בדבריהם, ובתורה ובמקרא דברים רבים. והרמב"ם זכרונו לברכה הזכיר מהם, אבל אלו האגדות אשר נתקשו על הרב, כפי דעתו ענין אחד להם, שרצו לומר שאין התועלת במצות להקדוש ברוך הוא בעצמו יתברך, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגנה או לזכר נסים ונפלאות הבורא יתברך לדעת את השם, וזהו לצרף בהם, שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף כסף, אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג. וכן המצות להוציא ממנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכרו תמיד... הנה מפרש בכאן שבאו לומר שאין התועלות אליו יתברך במצות, דרך משל, שיצטרך לאורה על שצוה להדליק את המנורה או שיצטרך למאכל הקרבנות וריח הקטרת כנראה מפשרותיהם, ואפילו הזכר לנפלאותיו שצוה לעשות זכר ליציאת מצרים ומעשה בראשית, אין התועלת רק שנדע אנחנו האמת ונזכה בו עד שנהיה ראויין להיות מגן עלינו, כי כבודנו וספורנו בתהלותיו מאפס ותהו נחשבו לו, והביא ראייה מן השוחט מן הצואר והעורף לומר שכלן לנו ולא להקדוש ברוך הוא, לפי שלא יתכן לומר בשחיטה שיהא בה תועלת וכבוד לבורא יתברך בצואר יותר מן העורף או הנחור, אלא לנו הם להדריכנו בנתיבות הרחמים גם בעת השחיטה, והביא ראייה אחרת (תנחומא שם) או מה איכפת לו בין אוכל טהורות, והן המאכלים המתריין, לאוכל טמאים והם המאכלים האסורים, שאמרה בהם התורה (ויקרא כא כח) טמאים הם לכם, רק שהוא להיותנו נקיי הנפש חכמים משכילי האמת. ואמרם אם חכמת חכמת לך. הזכירו כי המצות המעשיות, כגון, שחיטת הצואר ללמדנו מדות הטובות והמצוות והגזירות במינין לזקק את נפשותינו, וכמו שאמרה תורה (שם כ כה) ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא. אם כן, כלם הם לתועלתנו בלבד, וזה כמו שאמר אליהוא (איוב לה ו) אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו. ואמר (שם ז) או מה מידך תקח, וזה דבר מסכם בכל דברי רבותינו. נמשך...

”לטוב לנו כל הימים”

ספר החינוך תקמה - המשך

...הנה בארו שאפילו הסכה והלולב תפלין, שצוה בהן שיהיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך יי ממצרים, אינן לכבוד השם יתברך, אבל לרחם על נפשותינו. וכבר סדרו לנו בתפלת יום הכפורים, אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמד לפניך, כי מי יאמר לך מה תעשה, ואם יצדק מה יתן לך, וכן אמרו בתורה (דברים י, יג) לטוב לך. וכן (שם ו, כד) ויצונו יי אלהינו לעשות את כל החקים האלה **לטוב לנו כל הימים**. והכונה בכלם לטוב לנו ולא לו יתעלה, אבל כל מה שנצטוינו שיהיו נפשותינו צרופות ומזקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות מגנות, **וכן מה שאמרו לפי שעושה גזירותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזירות, לומר שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעות בבעלי נפש הבהמות למנע אותנו מלעשות בהם צרכינו, שאם כן, היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר, כי האכזריות תתפשט בנפש האדם**, כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים, שהם אנשי דמים, זובחי אדם, אכזריים מאד, ומפני זה אמרו (קדושין פב, א) טוב שבטבחים שתפו של עמלק, והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמים עליהן, אבל גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות, עד כאן בפרושי הרמב"ן זכרונו לברכה.

והנה הארכתני לכתב לך בני על זה, להעיד על כל שרשי ספרי עדים נאמנים שני עמודי עולם, חכמים גדולים ונבונים, בעלי שכל מזקק, ובסתרי התורה מקבלים, כי הנך רואה בעיניך דעת שניהם, **כי יש במצות התורה טעם להועיל בני אדם בדעותיהם, להכשירם ולהרגילם להכשיר בהן כל פעולותיהם**, ושאין התועלת בעשיתן חלילה לבורא ברוך הוא, ואם אמנם כי יש מן המצות שלא השגנו בטעמן במעוט שכלנו מרב עמקן ותכלית גדלן, לא נמנע ממנו מהגיד בהן כל אשר נשיג למצא מן התועלת שיש לו לאדם בעשיתן. וזה דרכי בכל שיחתי בספרי זה, שיש במצות תועלת מצויה לנו אך לא אל המצוה בהן, ואם תתן לבד בדברים תמצא זאת הכונה בכלן. והרבה יגעתי במקצתן להשיג בעניות דעתי לראות בהן מעט קט מרב התועלות שבהן, וכתבתיו על כל אחת ואחת, וזה חלקי מכל עמלי.

לעיין גם במהר"ל תפארת ישראל פרק ו

בריאות, בטיחות, זהירות... מושגי תורה

ספר החינוך תקמו

מצות מעקה - להסיר המכשולים והנגפים מכל משכנותינו, ועל זה נאמר (דברים כב: ח) ועשית מעקה לגגך. והענין הוא שנבנה קיר סביב הגגות וסביב הבורות והשיחין ודומיהן, כדי שלא תכשל בריה לפל בהם או מהם, ובכלל מצוה זו, לבנות ולתקן כל כתל וכל גדר שיהיה קרוב לבוא תקלה ממנו, וזה שהזכיר הכתוב לגגך דבר הכתוב בהווה ולשון ספרי ועשית מעקה מצות עשה (עי' ספהמ"צ להרמב"ם עשה קפד).

משרשי המצוה. לפי שעם היות השם ברוך הוא משגיח בפרטי בני אדם ויודע כל מעשיהם, וכל אשר יקרה להם טוב או רע בגזרתו ובמצותו, לפי זכותן או חובן. וכענין שאמרו זכרונם לברכה (חולין ז, ב), אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, אף על פי כן צריך האדם לשמר עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם, כי האל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע, וגזר שתהיה האש שורפת והמים מכבין הלהבה, וכמו כן יחייב הטבע, שאם תפל אבן גדולה על ראש איש שתרכץ את מחו, או אם יפל האדם מראש הגג הגבוה לארץ שימות, והוא ברוך הוא חנן גופות בני אדם ויפח בהם נשמת חיים בעלת דעת, לשמר הגוף מכל פגע, ונתן שניהם, הנפש וגופה בתוך גלגל היסודות, והמה ינהגם ויפעלו במ פעלות, ואחר שהאל שעבד גוף האדם לטבע, כי כן חיבה חכמתו מצד שהוא בעל חומר צוהו לשמר מן המקרה, כי הטבע שהוא מסור בידו יעשה פעלתו עליו אם לא ישמר ממנו.

ואמנם יהיו קצת מבני אדם אשר המלך חפץ ביקרם, לרוב חסידותם ודבקות נפשם בדרכיו ברוך הוא, המה החסידים הגדולים אשר מעולם אנשי השם, כמו האבות הגדולים והקדושים והרבה מן הבנים שהיו אחריהם, כמו דניאל חנניה מישאל ועזריה ודומיהם, שמסר האל הטבע בדיהם, ובתחלתם היה הטבע אדון עליהם, ובסופן לגודל התעלות נפשם נהפך הוא, שהיו הם אדונים על הטבע, כאשר ידענו באברהם אבינו שהפילוהו לכבשן האש ולא הוזק, וארבעת (ושלשת) החסידים הנזכרים, ששמו אותם לגו אתון נורא יקידתא ושער ראשהון לא אתחרך. ורוב בני אדם בחטאם לא זכו אל המעלה הגדולה הזאת, ועל כן תצונו התורה, לשמור משכנותינו ומקומותינו, לבל יקרנו מות בפשיעותנו, ולא נסכנ נפשותנו על סמך הנס, ואמרו זכרונם לברכה (תורת כהנים אמור פרשתא ח), שכל הסומך על הנס אין עושין לו נס. ועל הדרך הזה תראה רוב עניני הכתובים בכל מקום, כי גם בהלחם ישראל מלחמת מצוה על פי השם, היו עורכין מלחמתן ומזינים עצמן ועושין כל ענינם, כאלו יסמכו בדרכי הטבע לגמרי, וכן ראוי לעשות לפי הענין שזכרנו, ואשר לא יחלק על האמת מרע לב יודה בזה.

ספר החינוך תקמז

שלא להניח מכשול - שלא להניח המכשולים והמוקשים בארצותינו ובבתינו, כדי שלא ימותו (רמב"ם הל' רוצח פ"א) ולא יזוקו במ בני אדם, ועל זה נאמר (דברים כב: ח) ולא תשים דמים בביתך, ואמרו בספרי ועשית מעקה לגגך, עשה, ולא תשים דמים בביתך, לא תעשה.

אין
סומכין
על הנס

משפחה, צניעות, קדושה

כב:יג כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבָא אֵלֶיהָ וְשָׁנְאָהּ
ספורנו - כי יקח איש אשה. אחר הדבור בעניני הישוב **דבר באזהרות**
המחייבות לשריית השכינה בישראל ולהשמר מלגרום הסתלקותה
 בפסול הזרע מצד העריות ומצד תערובת האמות הפסולות ומצד
 טומאת המחנה כאמרו והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב
 מאחריך :

ספר החינוך תקמב

שלא ילבשו הנשים מלבושי האנשים ולא יזדינו בזינם, ועל זה נאמר
 (דברים כב ה) לא יהיה כלי גבר על אשה. ותרגם אונקלוס לא יהא
 תקון זין דגבר על אתתא (עיי נזיר נט א). ומן הדומה כי מפני כן פירש
 הכתוב בכלי זין, לפי שהם הכלים המיוחדים לגמרי לאנשים, שאין
 דרך אשה בעולם לצאת בכלי זין, אבל הוא הדין שאסור להם
 מדאוריתא לצאת במלבושים שדרך האנשים באותו המקום להשתמש
 בהם, כגון שתשים בראשה מצנפת או שאר כלים המיוחדים לאיש...
משרשי המצוה. להרחיק מאמתנו הקדושה דבר ערוה וכל ענין וכל צד
שיהיה הכשלוך באותו דבר מצוי מתוכו, וכענין שאמרו זכרונם לברכה
 על דרך משל (סנהדרין קו א) שאלהינו שונא זמה, כלומר, שלאהבתנו
הרחיקנו מן הזמה, שהוא דבר מכוער ביותר, ויקח לב האדם, ומדיחו
 מדרך טובה ומחשבה רצויה לדרך רעה ומחשבה של שטות, ואין ספק
 כי אם יהיו מלבושי האנשים והנשים שוים יתערבו אלו עם אלו תמיד
 ומלאה הארץ זמה.

ספר החינוך תקנב - לשא אשה בכתבה וקדושין - שנצטוינו לקנות
 אשה באחת משלש דרכים קודם הנשואין, ודרכים אלו בארו חכמים
 (קדושין ב, א), שהן בכסף, או בשטר, או בביאה עליה...
 משרשי המצוה. שתצונו התורה לעשות מעשה באשה, יורה ענין זוגים
טרם ישכב עמה, ולא יבוא עליה כבוא על הזונה, מבלי מעשה אחר
קודם ביניהם. וגם נאמר שהוא כדי שתתן אל לבה לעולם, שהיא
 קנויה לאותו האיש, ולא תזנה תחתיו ולא תמרד בו, ותתן לו יקר והוד
לעולם כעבד לאדוניו, ובכך יהיה שבתם וקמתם בשלום לעולם,
 ויתקיים הישוב ברצון האל שחפץ בו. ומהיות מיסוד המצוה מה
 שזכרתי נהגו ישראל לקדש בטבעת להיות בידה תמיד למזכרת...

משפחה, צניעות, קדושה

ספר החינוך תקנז - שנצטוה האונס נערה בתולה שישא אותה לאשה
 ושיתן לאביה חמשים כסף שנאמר (דברים כב כט) ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף.
 משרשי המצוה. כדי ליסר הנבלים מן המעשה הרע הזה ושלא יהיו בנות ישראל כהפקר, שאם יחשב האונס למלאת נפשו בה וילך לו יקל בעיניו לעשות כן פעמים הרבה, אבל אם בדעתו שתהיה קשורה עמו ומוטלת עליו כל ימיו לחיוב שאר כסות ועונה, ואפילו אם יקוץ בה לא יהיה לו רשות לגרשה לעולם, ושיתחייב לתן לאביה חמשים כסף מיד באמת יכבש יצרו וימנע מעשות הנבלה עם הקנס הזה. וגם יש בזה קצת תנחומין על הענייה המבווישת שתשאר עמו לעולם, פן יביישנה איש אחר בדבר הרע שארע לה, ופקודי יי ישרים משמחי לב (תהלים יט, ט).

ספר החינוך תקע

שלא לבעול אשה בלא כתבה וקדושין - שנמנענו מלבעול אשה בלא כתובה וקדושין, ועל זה נאמר (דברים כג יח) לא תהיה קדשה מבנות ישראל. וכתב הרמב"ם זכרונו לברכה (בסהמ"צ ל"ת שנה) וזה לשונו, וכבר נכפל הלאו בזה הענין בלשון אחר בכתוב (ויקרא יט כט) אל תחלל את בתך, זה המוסר בתו פנויה שלא לשם אישות, וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות (עי' רמב"ם נערה בתולה פ"ב הי"ז).

ספר החינוך תקפב - מצוה שישמח החתן עם אשתו שנה אחת -
 שנצטוינו שישמח החתן עם אשתו שנה אחת, כלומר שלא יסע חוץ לעיר לצאת למלחמה ולא לענינים אחרים לשבת זולתה ימים רבים, אלא ישב עמה שנה שלמה מיום הנשואין, ועל זה נאמר (דברים כד ה) נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח.

משרשי המצוה. כי האל ברוך הוא עלה במחשבה לפניו לבראת העולם, וחפצו שיתישב בבריות טובות הנולדות מזכר ונקבה, שיזדווג בהכשר, כי הזנות תועבה היא לפניו, על כן גזר עלינו העם אשר בחר להיות נקרא על שמו, שנשב עם האשה המיחדת לנו להקים זרע שנה שלמה, מעת שנשא אותה, כדי להרגיל הטבע עמה ולהדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פעלה בלב, עד שיבוא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל עניניה דרך זרות, כי כל טבע ברב יבקש ויאהב מה שרגיל בו, ומתוך כך ירחיק האדם דרכו מאשה זרה, ויפנה אל האשה הראויה לו מחשבתו, ויכשרו הולדים שתלד לו, ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו.

לשון הרע...מצות לא תעשה

כד: ט זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְקוֹקֶךָ אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

רמב"ן

זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים - אם באת ליזהר שלא תלקה בצרעת לא תספר לשון הרע, לשון רש"י. ולפי דעתי שהיא מצות עשה ממש, כמו זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ ח), זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים (שם יג ג), זכור את אשר עשה לך עמלק (להלן כה יז), כולם מצוה, אם כן גם זה כמותם. והיא אזהרה מלדבר לשון הרע, יצוה במצות עשה שנזכור העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה, שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה, וכל מעשיה הטובים לא הועילוה, גם אתה אם תשב באחיך תדבר בבוז אמך תתן דופי לא תנצל:

ולשון ספרא (בחקותי פרשה א ב ג), כשהוא אומר ולא תעשו את כל המצות האלה (ויקרא כו יד) הרי מה שכתוב בתורה אמור, אם כן למה נאמר ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה. וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו, יכול בלבד, כשהוא אומר שמור הרי שמירת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיד. וכן הוא אומר זכור אל תשכח וגו'. וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים, יכול בלבד, כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות (פסוק ח) הרי שמירת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיד. וכן הוא אומר זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבד, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיד. ופירושה כי אצלם השמר בנגע הצרעת - מנגע הצרעת, לשמר מאד - שלא תבואך, ולעשות - בה ככל אשר יורו אתכם הכהנים - וזכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים - שתהא מזכיר זה בפה תמיד:

ומכאן נראה שרבותינו יעשו אותה מצוה, לא ספור ועצה בלבד להנצל מן הנגעים. ואיך יתכן שלשון הרע שהוא שקול כשפיכות דמים לא תהיה בו בתורה לא תעשה גמור או לאו הבא מכלל עשה, אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה בו, להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק ולהבזות בין שאין מתכוין להזיק כלל. וזו מצוה מכלל תרי"ג מצות, ושכחה בעל הלכות גדולות וכל המוניס המצות אחריו:

"לסלוח ולשכוח" ?

ספר החינוך תקסא

שלא יבוא עמוני ומואבי בקהל השם - שלא נתחתן עם הזכרים מבני עמון ומואב לעולם ואפילו אחר שיתגיירו, שנאמר (דברים כג ו) לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי עד עולם.

משרשי המצוה. מה שמפורש בפרשה, על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואשר שכר עליך וגוי' והודיענו הכתוב מזה, גודל מעלת גמילות חסדים והרחקת מדת הנבלה והכילות, ועל כן צונו לקבוע שנאה עמהם שהשחיתו והתעיבו להראות תכלית רשעים ונבלותם, שלא להקדים אפילו בלחם ובמים לקראת קהל גדול עייפי הדרך העוברים בגבולם, ואשר שכר עליהם מואב את בלעם לקללם. ואף על פי שהמצרים שעבדו בנו וצערנו זמן רב לא נתרחקנו מהם כי אם עד דור שלישי, וידענו בזה שיפה לו לאדם לעשות כמה חטאים ולא נבלה אחת גדולה, כי בהסכמתו בעשיית הנבלה המכוערת, ולא יחוש לגלות דעתו ובושתו נגד עמים רבים מראה בזה רוע מזגו ותכלית פחיתותו, וכי אין בו עוד תקנה להכשיר עצמו ולהיטיב מעשהו, ונתחזק עוותו עד שלא יוכל לתקון, ואיש כמוהו איננו ראוי להתערב בעם הקודש המבורך.

ספר החינוך תקסב

שלא לדרוש שלום במלחמה - שנמנענו מהשלים עם עמון ומואב עד עולם. והענין הזה הוא שהאל צונו כשנצור על המדינות, שנשאל מהם השלום קודם המלחמה, וכמו שכתבתי בסדר שופטים במצות לקרא שלום במלחמת הרשות (מצוה תקכז), ובעמון ומואב נמנענו מהתנהג עמהם כמנהג זה, ועל זה נאמר (דברים כג ז) לא תדרוש שלום וטובתם וגוי', וכן אמרו בספרי מכלל שנאמר (שם כ ו) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וגוי'. יכול אף כאן? תלמוד לומר לא תדרוש שלום. משרשי המצוה. מה שכתבתי במצוה הקודמת, מהיותם בני הנבלה עד שאין ראויים לשלום וטובה, אבל האכזריות עליהם שבח ומעלה, כמו שאמרנו [הלכות מלכים פ"ו ה"ו].

”לסלוח ולשכוח” ?

ספר החינוך תרג

לזכור מה שעשה לנו עמלק - שנצטוינו לזכור מה שעשה עמלק לישראל, שהתחיל להתגרות בס בציאתם ממצרים, בטרם נשא גוי וממלכה ידו עליהם, וכענין שכתוב (במדבר כד, כ) ראשית גוים עמלק. ותרגומו, ריש קרביא דישראל הוה עמלק, שהכל היו יראים מהם בשמעם היד הגדולה אשר עשה להם השם במצרים, והעמלקים ברוע לבם ובמזגם הרע, לא שתו לבם לכל זה ויתגרו בס, והעבירו מתוך כך יראתם הגדולה מלב שאר האמות...

משרשי המצוה. לתת אל לבנו שכל המצר לישראל שנאוי לפני השם ברוך הוא, וכי לפי רעתו וערמת רב נזקו תהיה מפלתו ורעתו, כמו שאתה מוצא בעמלק כי מפני שעשה רעה גדולה לישראל שהתחיל הוא להזיקם צונו ברוך הוא לאבד זכרו מני ארץ ולשרש אחריו עד כלה (עי' ספהמ"צ להרמב"ם עשה קפט).

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (מגילה יח, א) שחיוב זכירה זו היא בלב ובפה (עי' מצוה של), וכן הוא בספרי (ריש פ' בחוקותי), זכור את אשר עשה וגוי יכול בלבבך? כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקים זכור? שתהא שונה בפיך, עד כאן בספרי. כדי שלא ישכח הדבר, פן תחלש איבתו ותחסר מהלבבות באורך הזמנים.

ואל הזכירה הזאת בלב ובפה, לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום, כמו שנצטוינו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם כי בזכירה ההיא, עקר הדת, וכמו שהרחבנו הדבור על זה בהרבה מקומות בספר, אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק, אינו רק שלא תישכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה או בשתי שנים או שלש. והנה בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת או בשתיים או שלש לכל הפחות, והנה הם יוצאים בכך מצוה זו. ואולי נאמר כי מנהגם של ישראל בפרשת זכור לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה ושנה תורה היא, ומפני מצוה זו הוא שקבעו כן, והוא השבת שלפני פורים לעולם, ודין יהיה לקרותה ביום פורים, לפי שהוא מענינו של יום, כי המן הרשע היה מזרעו, אבל להודיע שקודם נס זה נצטוינו בזכירה זו קבעו הפרשה קודם לפורים, אבל סמכוה לפורים על דרך מה שיאמרו זכרונם לברכה (ברכות כא, ב) במקומות סמכו ענין לו.

מצות יבום – ענין גלגול הנפשות

כה: ה' כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ויבן אין לו לא תהיה אשת המת החיפה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה: (ו) והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל: (ז) ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי: (ח) וקראו לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה: (ט) ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וקלצה נעלו מעל רגלו וקראה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו: (י) ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל:

אברבנאל

ואמנם טעם היבום וסודו כפי מה שמצאנו לראשונים קדמונינו המקובלים מפי משה רבינו עליו השלום, הוא הדעת הקודם המקובל אצלם, שנפשות בני ישראל יועתקו או תאצלנה מגוף אל גוף. וכתב הרמב"ן בפירושו (פי' וישב) לודע אונן כי לא לו יהיה הזרע. שהענין הוא סוד מסודות התורה בתולדות האדם. ושהיו החכמים הראשונים קודם התורה יודעי' שהיה תועלת גדולה ביבום האח, והוא הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה, והתורה השאירה באח בלבד בהיו' הרגל הדבר ותועלתו בו לא בשאר הקרובים וכו', וכונת הרב שהנפש המתגלגלת לא תחול באיזה חמר שיזדמן, ושרצה הקדוש ברוך הוא לזכות נפש מתי ישראל כשישוב אל הארץ כשהיה, ולהיות הגוף היותר דומה לגוף המת וחמרו הוא הנער היולד מאשתו שהיא עצם מעצמיו ובשר מבשרו מאחר שיצאו שניהם מאב אחד. ולכן צוה השם יתעלה שלא תהיה אשת המת חוצה לאיש זר אבל יבמה יבא עליה והוא אחי המת ולא יהיה אז הילד היולד בלבד גוף האשה כי אם גם כן בעלה ועצמו והוא גם הוא יהיה בן אביו החי בגופו ואחי אביו בנפשו, ולהיות ההדמות הזו יותר בין האחים שוה מאשר תהיה בין האב והבן או שאר הקרובים, לזה באה המצוה באחים בלבד, ולכן היה היבום אסור באב, לפי שיתחייב שיהיה הבן הראשון המת, והבן אשר יוליד מהיבמה שניהם בנפש אחד, ואיך יולידם אב אחד, כי יהיה אם כן מוליד בן אחד מעצמו שני פעמים והוא בטל, ולהיות זה טעם היבום וסודו באמת אמרה תורה וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע כי ידע בודאי ענין הגלגול ושהבן היולד אינו בזרעו, רוצה לומר בנו כי אם אחיו ושהגוף היוצא מחלציו לא יקנה נפש חדשה שתשלם בו אבל הוא יהיה כלי להשלמת נפש אחיו, ולכן חרה אפו ושחת ארצה לא שיחשוב שבהשחתתו ארצה יהיה לו הזרע ההוא אבל אמר מוטב שלא אוליד משאוליד להשלמת המת ולא להשלמת הנולד למען לא יקנה נפש חדשה ורוח חדש בקרובו, זה מה שאחשוב בכונת הרב וסודו מסכים אל דברו. ולהיות הדרוש הזה עמוק עמוק מי ימצאנו אי אפשר מבלי שאעיר בו ראשי דברים להבנת ענין המצוה הזאת, והיה כפי מה שאבאר, ראשונה אבאר תכלית הגלגול וצרכו. (לעיין באברבנאל באריכות)

"מוסר עבודה"

ספר החינוך מצוה תקעו - שנצטוינו להיות השכיר אוכל בשעת עבודה מהדבר אשר יעבוד בו כשיהיה הדבר ההוא דבר שגידולו מן הארץ ולא נגמרה מלאכתו, ועל זה נאמר [דברים כ"ג, כ"ה], כי תבא בכרם רעך וגו', ובא עליו הפירוש [בבא מציעא פ"ז ע"ב] שבשכיר הכתוב מדבר...

משרשי המצוה ללמד את בני ישראל להיות להם נפש יפה ורצון טוב, ומתוך כך תחול ברכת ה' עליהם. **ובאמת שהדקדוק עם הפועל שלא יאכל באשר הוא עמל בעודו הוא עמל בדבר**. וכל שכן כשהן עושין בגדולי הקרקע שהאדם שמח בו בברכת השם אשר נתן לו שיש הוראה בזה על הנבלה ועל המזג רע מאד, וכבר כתבתי כמה פעמים שהמארה והרעות ידבקו ברעים והטובות בטובים מין במינו.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה מה בין העושה בתלוש לעושה במחובר, שהעושה בתלוש אוכל עד שלא יגמור עבודתו ומשיגמור עבודתו אסור לו לאכול, והעושה במחובר כגון קוצר ובוצר אינו אוכל אלא כשיגמור עבודתו כגון קוצר ובוצר אחר שימלא הסל, זהו דין תורה, אבל חכמים אמרו מפני השב אבידה לבעלים, **כלומר כדי שלא יתבטלו ממלאכה**, שיאכלו בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן. והמתבטל בשעת מלאכה ואוכל עובר בלאו, ועל זה נאמר וחרמש לא תניף וגו', כמו שנכתוב בסדר זה בלאוין [מצוה תקע"ז] בעזרת השם. וכן מה שאמרו בענין זה [שם פ"ט ע"א] שהחולב והמחבץ והמגבן וכל כיוצא בזה אינו אוכל מפני שאינן גדולי קרקע, המנכש בבצלים ובשומים אף על פי שתולש קטנים מבין גדולים אינו אוכל מפני שאינן זה גמר מלאכה, ואין צריך לומר שומרי גנות ופרדסים וכל דבר המחובר לקרקע שאינן אוכלין כלל...

ספר החינוך מצוה תקעז - שלא יקח הפועל בידו יותר על אכילתו - שנמנע השכיר מלקחת ממה שיעבד בו, יותר על אכילתו (עי' ספהמ"צ להרמב"ם לאוין רסח), ועל זה נאמר (**דברים כג כה**) ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כלך לא תתן. כל ענין מצוה זו מבאר גם כן במצות עשה שלו שבסדר זה (מצוה תקעו)...

ואם תשאל ולמה היה צריך לאו על זה? והלא בכלל גזל הוא. התשובה, לפי שידמה הפועל שלא יהיה לו חטא בלקחו מגדולי הקרקע בעת הקציר או הבציר, **שדרך בני אדם שלא להקפיד בדבר כל כך**, כמו שהם מקפידים במה שיש להם תוך הבית, על כן היה מחסדיו ברוך הוא, להרבות עליו האזהרות במה שהכשולון מצוי, וכענין שאמרו זכרונם לברכה (שם כג ב), רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות.

ספר החינוך מצוה תקעח - שלא יאכל הפועל בשעת מלאכה - שלא יאכל השכיר בשעת עבודתו מהדבר אשר יעבד בו, אף על פי שהוא מתר לאכול ממנו שלא בשעת עבודה והוא בהליכתו מאומן לאומן, כשהוא עובד במחבר לקרקע לא הותר לאכול בשעת עבודה (עי' ספהמ"צ להרמב"ם לאוין רסז), ועל זה נאמר (**דברים כג כו**) וחרמש לא תניף על קמת רעך.

"מוסר עבודה"

קידושין פב.

...רבי מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו, שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו.

של"ה הקדוש - מסכת חולין - פרק נר מצוה נג

...ולא יאמר האדם אם כן אשב בטל, כי הנגזר לי מהש"י על כל פנים היה יהיה. זה אינו, דכבר אמרה תורה וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה. וארו"ל יכול אפילו יושב בטל, תלמוד לומר אשר תעשה, ועל ידי עשיה מעוטה מזמין לו הש"י הנקצב לו.

אבות א:י - ...שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר: אהב את המלאכה, ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות.

ברטנורה - אהוב את המלאכה. אפילו יש לו במה להתפרנס, חייב לעסוק במלאכה. שהבטלה מביאה לידי שיעמום [כתובות נט:]:

כתובות נט: - מתני' ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת מבשלת ומניקה את בנה מצעת לו המטה ועושה בצמר הכניסה לו שפחה אחת לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת שתים אין מבשלת ואין מניקה את בנה שלש אין מצעת לו המטה ואין עושה בצמר ארבע יושבת בקתדרא רבי אליעזר אומר אפי' הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה לידי זימה רשב"ג אומר אף המדיר את אשתו מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובה שהבטלה מביאה לידי שיעמום:

תהלים לז:ג - בְּטַח בַּה' וַעֲשֵׂה-טוֹב שְׂכָן-אֶרֶץ וְרַעַה אֱמוּנָה:

כתבי רמב"ן - אמונה ובטחון

צריך לעשות טוב. ואח"כ אמר שכן ארץ, כלומר אולי יעלה על דעתך באמרי "עשה טוב" שתניח מלאכתך ועסקיך שאתה עוסק ומתפרנס בהן, ותהיה מתירא שלא תמות ברעב, על כן אמר שכן ארץ, רוצה לומר עם כל זה שתעשה תשובה ותרדוף אחרי המצות אל תניח חיי גופך, טוב שתאחוז בזה וגם מזה אל תנח ירך³⁰. וזהו דעת רבי ישמעאל כמו שמצינו בפרק כיצד מברכין³¹: תנו רבנן ואספת דגנך³², הנהג בהן מנהג דרך ארץ*. דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה* כו' תורה מה תהא עליה. אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם³³. ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן, שנאמר ואספת דגנך, ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידך שנאמר ועבדת את אויביך³⁴. אמר אביי הרבה עשו כו' ישמעאל* וכו'. ואח"כ אומר ורעה אמונה, שמא תאמר בשעה שאתעסק במלאכתי הריני בטל מתורה ועוסק בדבור הרשות, על כן אמר ורעה אמונה, כלומר התחזק והשמר שיהיו כל מעשיך באמונה* ותמצא שלא תהיה בטל מן הטוב אפילו שעה אחת*. ומלת "רעה" לשני

הפטרה – "אחר שתצאי מזה הגלות לא תהיה לך צרה לעולם"

ישעיה נד:ד אל תיראי כי לא תבושי ואל תפלמי כי לא תחפירי כי בשׁת עלומיך תשפחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד :

מצודת דוד - אל תיראי - אל תפחדי שיהיה צאתך מגלות זה כצאתך משאר הגליות שמצאוך בארצך צרות רבות ורעות כי לא תבושי עוד לעולם להיות משועבדת ונכנעת אל האומות :

ואל תכלמי - להרים ראש ולהראות גדולה בחושבך פן תגלה שוב :
כי לא תחפירי - כי היה מובטחת שלא תחפירי עוד ללכת גולה :
כי בושׁת עלומיך תשכחי - כי הבושׁת שהיה לך בימי נעורייך כאשר היית גולה ומטולטלת הבושׁת הזאת תשכחי כי לא יקרה לך עוד כזאת להזכר על ידה הראשונות :

וחרפת אלמנותיך - החרפה שהיה לך מאז שהיית מבלי מלך כאלמנה מבלי בעל החרפה ההיא לא תזכרי עוד כי לא תהיה עוד מבלי מלך להזכיר על ידו את הראשונות :

רד"ק - אל תיראי - אל תפחדי שיהיה צאתך מגלות כצאתך משאר גליות שמצאוך בארצך צרות רבות ורעות בבית ראשון ובבית שני :
כי לא תבושי - לעולם אחר שתצאי מזה הגלות לא תהיה לך צרה לעולם

מלבי"ם

אל תיראי כי לא תבושי כי בשׁת עלומיך תשכחי. ואל תכלמי כי לא תחפירי, כי חרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד. האשה הזאת המליציית שהיא כנסת ישראל, בעת עלומיה בעוד שהיה לה בעל והיא בעוד שישבה על אדמתה, ובעלה ה' צבאות אתה, היתה לה בושׁת מעצמה ע"י רוע מעשיה, כי אז זנתה תחת בעלה ועבדה אלהים אחרים, הגם שלא נכלמה מאחרים, כי גם יתר העמים עבדו אלילים, ע"ז הבטיח הנביא להעקרה הזאת אשר ישובו בניה ובעלה אליה בעתיד, בל תירא פן תבושׁ ממעשיה הרעים, **כי בושׁת עלומיך תשכחי כי ה' ימחול ויעביר החטאים האלה.** אחרי זאת בעת שהיתה אלמנה שהוא אחרי עזבה בעלה ע"י חטאיה אז לא היתה לה בושׁת ממעשיה כי לא עבדה עוד אלילים, אבל היתה לה כלמה וחרפה מאחרים ע"י שהיתה אלמנה וגולה וסורה, מבטיח לה ה' אל תכלמי עוד מהאומות ע"י גלותך כי לא תחפירי לא תצטרכי להחפיר פניך בטמון בגלות שלא יראוך אדם, כי חרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד, החרפה שחרפו אותך, ע"י שהיית אלמנה, לא תזכרי (ואמר פה לא תזכרי כי לא יוכלו לשכחו לגמרי אחר שהיה זה מקרוב רק לא יזכרו אותו בפיהם, אבל בושׁת עלומים זה ישכח גם מלבם כי זה היה בימי קדם) :

הפטרה – "כי מי נח זאת לי"

ישעיה נד:ט כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי
מקצף עליך ומגער בך :

אברבנאל

כי מי נח זאת לי נמצא בספרים הקדומים חלוף במלה הזאת כי יש ספרים שהיא
כתובה מלה אחת כימי וכן תרגמו יונתן וכן דרשוהו בפרק חלק (סנהדרין צט, א)
מלשון ימים, ויש ספרים שהם שתי מלות כי מי שהוא מלשון מים.

ויש לפרש שתי הנוסחאות כי אם יהיה כימי נח מגזרת יום יאמר הנביא בשם האל
שכמו מה שקרה לישראל בחטאתיהם וגאולתם ותשועתם כן קרה לדור המבול
שנתרבו על פני כל הארץ והשחית כל בשר את דרכו ונתן השם להם זמן לשוב
בתשובה ולא שבו ונתחייבו כליה ונשארו מהם מעט מהרבה נח ובניו והם נעשו לגוי
גדול ומאלה נפצה כל הארץ ונשבע ה' בזרוע קדשו שלא להביא עוד מבול לשחת כל
בשר כן ישראל פרו ורבו ותמלא הארץ אותם ומלאה הארץ חמס מפניהם ונתן השם
להם מקום לשוב בתשובה ולא שבו עדין, ומפני זה שבלת מים שטפתם זרם מים
רבים שהוא הגלות האמנם ישארו מהם **אחד מעיר ושנים ממשפחה כאותם**
שניצולו בתיבה והם יהיו לראש פנה וירבו ויעצמו בארץ וישבע השם שלא להביא
עוד עליהם גלות והוא אמרו כימי נח זאת לי רוצה לומר בת ירושלם היתה לפני כמו
אותם שהיו בימי נח בכל עניניהם הטובים והרעים וכמו שלאותם המועטים שניצולו
מהמבול נשבעתי מעבור מי נח על הארץ והשבועה היא הברית שכרת ע"ז כן נשבעתי
מקצוף עליך ומגער בך.

ואם נפרש כימי נח מלשון מים יאמר הכתוב כי כמו אותה השבועה וברית שנשבעתי
לנח על ענין המים כן נשבעתי לישראל על ענין הגלות ולכן קראם מי נח לפי שגזר
הקב"ה על גאון המים בזכות נח עד פה תבוא ולא תוסיף ופה תשית בגאון גליך
(איוב לח, יא), וחזר שבעתו אליהם שלא יבאו עוד בגלות.

מקורות פרשת כי תצא – נערך ע"י הרב ראובן שכטר - תשע"ז